

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความยากจนตามความหมายของธนาคารโลก หมายถึง สภาวะที่อดคัตอย่างไม่มีอาชยอมรับได้ของมนุษย์ปูลุชน ซึ่งสามารถพิจารณาความอดคัตได้ทางกายภาพ ทางจิตใจ และทางสังคม นอกจากนั้นยังหมายรวมไปถึงการขาดแคลนโอกาสและสิ่งจำเป็นพื้นฐานของชีวิต

สาเหตุของความยากจนในประเทศไทยนั้น ธนาคารโลกได้สรุปไว้ว่า ประกอบด้วยเหตุปัจจัย 4 ประการ ได้แก่

1. ปัจจัยทางเศรษฐกิจ
2. ปัจจัยเชิงโครงสร้างประชากร
3. ปัจจัยเชิงภูมิศาสตร์
4. ปัจจัยเชิงสังคมและวัฒนธรรม

ปัจจุบันการแก้ไขปัญหาคความยากจนและการกระจายรายได้ ได้รับการผลักดันให้เป็นวาระแห่งชาติ เป็นปัญหาเร่งด่วนที่ต้องมีการพัฒนาและแก้ไขปรับปรุง ซึ่งตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา แม้ว่าภาครัฐจะให้ความสนใจในการแก้ปัญหาคความยากจนมาโดยตลอด แต่ก็ยังไม่สามารถแก้ไขให้หมดไปได้ในสังคมไทย ในขณะที่สภาพแวดล้อมทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบันนี้ได้ส่งผลให้ปัญหาคความยากจนมีความสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ดังนั้นปัญหาคความยากจนจึงจำเป็นที่จะต้องได้รับการแก้ไขอย่างเป็นองค์รวม ที่เชื่อมโยงมิติต่างๆเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ ต้องอาศัยการผนึกกำลังของทุกภาคส่วนในสังคมในการดำเนินงานพร้อมกันในทุกๆระดับ ทั้งในระดับชาติ ท้องถิ่น และชุมชน

ซึ่งจากการศึกษาต่างๆที่ผ่านมา สิ่งหนึ่งที่หลายๆฝ่ายเห็นเหมือนกันก็คือ การแก้ไขปัญหาคความยากจนและการกระจายรายได้ของประชาชนนั้น ควรเป็นการแก้ไขโดยการเปิดโอกาสให้ประชาชนในพื้นที่ได้แสดงศักยภาพของตนเองที่มีอยู่ เนื่องจากที่ผ่านมาเป็นการพัฒนาในแนวดิ่งมากกว่าแนวราบ กล่าวคือเป็นการคิดและดำเนินการพัฒนาโดยผู้บริหารประเทศ ด้วยการนำเอาแบบอย่างหรือแนวคิดการพัฒนาจากประเทศตะวันตก แต่สำหรับประเทศไทยนั้นความแตกต่างในด้านสังคมและวัฒนธรรม แนวคิดจากต่างประเทศไม่อาจมาร่วมอธิบายได้อย่างชัดเจนในเรื่องของความรู้ ความเข้าใจ ในสังคมและวัฒนธรรมไทยนั้นควรเป็นคนไทยซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่ ถึงจะทำการศึกษาได้อย่างเข้าใจและลึกซึ้ง และจะเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาคความยากจนและการกระจายรายได้ของประชากรได้อย่างแท้จริง

จากวิสัยทัศน์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ ในการเป็นศูนย์กลางการวิจัยเพื่อพัฒนาท้องถิ่น เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ดังนั้น ในการวิจัยของอาจารย์และนักศึกษาจะต้องเป็นการวิจัยที่นำศาสตร์สากลไปประยุกต์ใช้เพื่อแก้ปัญหาท้องถิ่น ในการนี้คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ได้รับมอบหมายภารกิจให้ดำเนินการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยมีประเด็นยุทธศาสตร์ไว้ดังนี้คือ

1. การแก้ไขปัญหาความยากจนและกระจายรายได้ อันได้แก่

- การส่งเสริมการเรียนรู้ ปรัชญาเศรษฐกิจแบบพอเพียง
- การแก้ไขปัญหาความยากจน
- การพัฒนาอาชีพ
- การแก้ไขปัญหาการว่างงานและพัฒนาแรงงาน

ตำบลหนองตาว อำเภอบรรพตพิสัย จังหวัดนครสวรรค์ ประกอบด้วยหมู่บ้านจำนวน 13 หมู่บ้าน ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตรกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำนา แม้ว่าจะสามารถทำนาได้ปีละหลายครั้งก็ตาม แต่เนื่องจากต้นทุนในการทำนาสูงมาก เช่น ค่าปุ๋ย ค่ายาฆ่าแมลง ค่าสารเคมี ค่าจ้าง หรือแม้แต่ค่าเช่านา ซึ่งเมื่อหักค่าใช้จ่ายที่จำเป็นเหล่านี้ทำให้เหลือกำไรเพียงเล็กน้อยหรือบางครั้งก็ขาดทุนด้วย ถ้าหากเกิดน้ำท่วมหรือภัยแล้ง ประกอบกับการไม่มีรายได้จากการประกอบอาชีพเสริม จึงยังทำให้เกษตรกรตำบลหนองตาวส่วนใหญ่มีฐานะยากจนลง รวมถึงภาวะความยากจนแบบซ้ำซาก ทั้งนี้ปัญหาความยากจนเป็นปัญหาหนึ่งที่สำคัญของชาวตำบลหนองตาวที่จำเป็นต้องได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน เพราะถึงแม้ว่ารัฐบาลได้พยายามดำเนินกิจกรรมหลายอย่างเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน อาทิ โครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง โครงการพักชำระหนี้ของเกษตรกร โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ และโครงการสำคัญต่างๆ อีกหลายโครงการ แต่หากพิจารณาถึงความสำเร็จของโครงการ พบว่า โครงการต่างๆ ของภาครัฐยังไม่ประสบความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาความยากจนเท่าที่ควร สภาพความเป็นอยู่ของประชาชนยังไม่ดีขึ้น มีหนี้ซ้ำทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมาอย่างมากมายทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึงกระบวนการแก้ไขปัญหาความยากจนและกระจายรายได้โดยการบูรณาการการเรียนการสอนกับการพัฒนา ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของชุดโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ได้แก่ การถอดบทเรียน/ การถอดองค์ความรู้ชุมชน การจัดทำแผนศักยภาพชุมชน การจัดทำแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง และการติดตามประเมินผล ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวนี้อยู่บนฐานความเชื่อในศักยภาพของความเป็นมนุษย์ ที่กล่าวว่า “มนุษย์ทุกคน

มีศักยภาพ มีความสามารถ และมีความต้องการที่จะพัฒนาชีวิตตนเองให้ดีขึ้น” โดยยึดหลักการพัฒนาชุมชนเป็นแนวทางในการศึกษาครั้งนี้

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาบริบทชุมชนของประชาชนในภาคการเกษตรเขตพื้นที่ตำบลหนองตาว อำเภอบรรพตพิสัย จังหวัดนครสวรรค์
2. เพื่อพัฒนาระบบการเรียนรู้การสอนแบบบูรณาการเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนและกระจายรายได้ของประชาชนเขตพื้นที่ตำบลหนองตาว อำเภอบรรพตพิสัย จังหวัดนครสวรรค์
3. เพื่อติดตามและประเมินผลกระบวนการแก้ไขปัญหาความยากจนและกระจายรายได้ของประชาชนในภาคการเกษตร เขตพื้นที่ตำบลหนองตาว อำเภอบรรพตพิสัย จังหวัดนครสวรรค์

วิธีดำเนินงาน

สำหรับการศึกษาในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research = PAR) ระหว่างอาจารย์, นักศึกษา, ผู้นำชุมชน ร่วมด้วยภาคีที่เกี่ยวข้องระดับจังหวัด โดยใช้เทคนิควิธีแบบผสมผสานคือ การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) การประชุมเชิงปฏิบัติการ (Work shop) ผสมผสานกับการใช้เทคนิค AIC , อร์ยัสลี และ SWOT เพื่อให้ชาวบ้านเกิดการคิด วิเคราะห์ปัญหา หาสาเหตุและแนวทางแก้ไขด้วยตนเอง โดยเทคนิคทั้งหมดเป็นการประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในพื้นที่ ภายหลังจากการเข้าดำเนินกิจกรรมในแต่ละครั้งจะมีการร่วมกันสรุปบทเรียนโดยใช้เทคนิค AAR (After Action Review) เพื่อทบทวน ย้อนมองการปฏิบัติการที่ดำเนินไปในแต่ละครั้งว่ามีจุดอ่อน จุดแข็ง ปัญหา อุปสรรค และโอกาส ในครั้งต่อไปอย่างไรบ้าง

พื้นที่ศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยคัดเลือกตำบลหนองตาว อำเภอบรรพตพิสัย จังหวัดนครสวรรค์ เป็นพื้นที่ศึกษา

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบข้อมูลบริบทชุมชนที่เป็นประโยชน์เพื่อนำไปจัดทำแผนการพัฒนา
2. ได้กระบวนการแก้ไขปัญหาความยากจนและการกระจายรายได้ของประชาชนในพื้นที่
3. สามารถพัฒนาประชาชนในพื้นที่ให้เกิดการเรียนรู้จากการวิจัยแบบมีส่วนร่วม

4. มีการบูรณาการหลักสูตรการเรียนการสอนกับการพัฒนาชุมชนเพื่อพัฒนาท้องถิ่น

นิยามศัพท์

ความยากจน หมายถึง สภาวะที่อึดอัดอย่างไม่อาจยอมรับได้ (Unacceptable deprivation) ของมนุษย์ปุถุชน ซึ่งสามารถพิจารณาความอึดอัดทางกายภาพ ทางจิตใจ และทางสังคม ซึ่งเกี่ยวพันโดยตรงกับความไม่สมบูรณ์ของสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานทางวัตถุหรือทางชีววิทยา โดยทั่วไปหมายถึง โภชนาการ สาธารณสุข การศึกษา และที่พักอาศัย นอกเหนือจากนั้น ยังหมายรวมไปถึง การขาดแคลนโอกาส และสิ่งจำเป็นพื้นฐานของชีวิต เช่น โอกาสทางการศึกษา โอกาสการมีสุขภาพดี ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะนำไปสู่โอกาสในการมีงานทำและการสร้างรายได้ในอนาคต (World Bank, 2000)

การบูรณาการ หมายถึง การผสมผสานเชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ ต้องไม่มุ่งเน้นเฉพาะด้านใดด้านหนึ่ง มีการใช้องค์ความรู้และการพัฒนาที่หลากหลาย